

ANDVAKA

eftir

Mörtu Hlín Magnadóttur og Birgittu Elínu Hassell

Skrifað í tilefni af degi barnabókarinnar 2016

Þuríður Saga

Nú heyrir hljóðið aftur. Það fer ekki á milli mála að eitthvað er að krefsa og klóra beint fyrir neðan mig! Ég sest upp í rúminu, fíkra mig varlega upp að veggnum og stari óttaslegin út í myrkrið. Ég vef sænginni þétt utan um mig og bý mig undir enn eina andvökunóttina – en ekki af sömu ástæðu og vanalega!

Frá því ég man eftir mér hef ég nefnilega átt erfitt með að sofna. Um leið og höfuðið snertir koddann opnast flóðgáttir og hugurinn fer á flug. Sögurnar spinnast upp, hver af annarri, og persónurnar ryðjast fram á sviðið.

Það er ekki eins og ég sé beint að hugsa um þessar persónur heldur meira eins og ég sé að horfa á leikrit. Stundum eru leikritin skemmtileg, jafnvel svo fyndin að ég skelli upp úr. Stundum eru þau hins vegar drepleiðinleg og einstaka sinnum ljót og hræðileg.

Mamma og pabbi halda að ég hafi alltaf verið svona því strax sem ungbarn virtist ég lítið þurfa að sofa. Nætturnar sem ég hló og hjalaði út í loftið voru í lagi en nætturnar sem ég öskraði og veinaði hástöfum voru víst öllu erfiðari.

Ég hef farið í alls kyns rannsóknir og þegar ég var fjögurra ára var ég lögð inn á spítala í heilan mánuð meðan lækarnir reyndu að grafast fyrir um hvað væri í gangi í höfðinu á mér. En þeir fundu ekki neitt og hafa enn ekki fundið neitt sem útskýrir þetta furðulega ástand. Ég hef sjálf prófað öll möguleg og ómöguleg húsráð til að auðvelda mér svefn: flóaða mjólk og róandi te, að fara pakksödd í rúmið eða svöng í rúmið, sofa í sokkum eða berfætt, en allt kemur fyrir ekki. Ég hef líka reynt að losna við persónurnar úr höfðinu með því að skrifa um þær sögur og svei mér þá ef það lækkar ekki aðeins þískrið og skvaldrið og masið í kollinum. Þískur, skvaldur og mas eru samt ekki réttu orðin. Það er ekki beint eins og ég „heyri“ í þeim inni

í höfðinu á mér. Meira eins og þegar maður reynir að lesa landafræði og hugurinn leitar alltaf eitthvað annað. Eitthvað allt annað. Eins og að þættinum sem var í sjónvarpinu í gær. Eða hvað er til í ísskápnum.

Það næsta sem ég hef komist því að fá frið var þegar ég passaði stundum Arnald litla í næsta húsi, en hann vildi alltaf fá sögu fyrir svefninn. Þá lokaði ég augunum og beindi athyglinni að einhverri einni persónu í höfðinu á mér – til dæmis lítilli telpu með stóran bolta – og leyfði henni að segja sína sögu, í gegnum mig auðvitað. Arnaldur sat dolfallinn og steinsofnaði svo um leið og sögunum lauk. Það merkilegasta var þó að ég steinsofnaði líka!

Alla vega. Núna er Arnaldur fluttur og enginn biður mig um sögur. Hér sit ég í rúminu mínu, skjálfandi af hræðslu og klukkan að verða þrjú um nótt. Þótt ég hafi oft verið pirruð á ágengninni í persónunum í höfðinu eru þær hundrað sinnum skárri en þetta krefs sem berst undan rúminu. Ég þori ekki fyrir mitt litla líf að loka augunum þótt ég sjái varla nokkuð og ég þori alls ekki að kíkja undir rúmið mitt.

Tilhugsunin um beran fótinn á köldu gólfinu, hönd sem hlykkjast undan rúminu, langa loðna fingur sem grípa um öklann á mér ...

Úff. Eða styðja höndunum á rúmbríkina, halla mér áfram og láta höfuðið hanga niður þar til ég sé undir rúmið. Og stara þá kannski beint í ...

Úff. Nei. Ég get þetta ekki.

Þarna er hljóðið aftur. Eins og eitthvað með langar klær sé að krefsa í botninn á rúminu.

Beint undir mér!

Janus

Hann saug upp í nefið, lyfti annarri hendinni og veifaði máttleysislega. Amma og hinir í þorpsráðinu veifuðu til baka. Svo snerist amma á hæli og gekk aftur inn í þorpið og hinir fylgdu í kjölfarið. Janus var einn eftir. Á leiðinni eitthvað út í buskann að leita að einhverju sem enginn vissi hvar var að finna.

Hann nam staðar við vatnsbólið þar sem stígurinn endaði. Yfir vatnsbólið höfðu þorpsbúar nefnilega ekki haft neitt að sækja – fyrr en núna. Á meðan Janus fyllti á vatnsbrúsann velti hann því fyrir sér hvort hann ætti kannski aldrei eftir að sjá þorpið sitt aftur. En það þýddi víst lítið að barma sér. Hann hafði tekið að sér þetta verkefni og varð nú að gera sitt allra besta til að ljúka því.

Það kólnaði eftir því sem fjær dró þorpinu, þar til það var orðið svo kalt að Janus sá andardráttinn liðast út úr sér í gufubólstrum. Hann þakkaði ömmu í hljóði og dró ullarskikkjuna upp úr rauða bakpokanum. Janus var rétt farinn að ná aftur hlýju í kroppinn þegar hann var skyndilega umluktur hnauspykkri og myrkri þoku. Hvernig átti hann að halda áfram ef hann sá ekki hvað var framundan? Hann gæti verið á leið út í læk eða fram af klettabrún. Janus lét sig síga niður á hnén.

„Ááááá!“

Hnén rákust í eitthvað hart og oddhvasst. Ekki á jörðinni heldur beint fyrir framan hann. Janus rétti varlega út höndina og snerti eitthvað kalt og hrjúft. Hann stóð upp, þreifaði sig áfram með báðum höndum og fann að þetta hlaut að vera klettaveggur. Hann stundi í uppgjöf og hlammaði sér niður, með bakið upp að klettinum, og rýndi út í myrkrið.

Hann var svo annars hugar að í fyrstu tók hann ekkert eftir því að „veggurinn“ gaf eftir. Ekki fyrr en hann fann kuldann við hnakkagrófina, í hársverðinum, bak við eyrun. Hann sneri höfðinu en gat svo ekki snúið því til baka. Höfuðið á honum var fast!

Þegar Janus ætlaði að ýta sér frá sökk handleggurinn á kaf inn í klettinn ... og kom út hinum megin! Hann fann ískaldan óttann læsast um sig. Hálft andlitið og efri hluti líkamans voru föst í einhverju sem minnti helst á þykkt gerdeig, mjúkt eins og svampur en kalt og eilítið klístrað.

Janus rykkti og togaði í ofboði en sökk bara dýpra inn í vegginn. Svo gerðist það sem hann hafði óttast mest ... hinum megin við vegginn greip eitthvað þéttingsfast um hönd hans, og togaði fast. Hjartað hamaðist og nú varð Janus að hugsa hratt: Hvort var skárri að kafa, hálfur inni í veggnum, eða ... Hann þrýsti hælunum í jörðina, lokaði augunum og hélt niðri í sér andanum, spyrinti svo af öllum kröftum. Janus skaust í gegn um vegginn og út hinum megin með háum smelli eins og þegar tappa er kippt úr flösku. PLOBB!!

Hann kútveltist á grýttu og hörðu undirlagi í svo svörtu myrkri að hann vissi varla hvort augun væru opin eða lokað. Janus greip ósjálfrátt um höfuðið til að vernda það en rak þá fótinn í eitthvað oddhvasst. Hann rak upp skræk og um leið glumdi margradda hlátur allt í kring. Í sama mund sá hann glampa á þúsundir lítilla ljósdepla. Miðað við það hvernig hláturinn bergmálaði og kastaðist í kringum hann var hann líklega staddur í helli.

Janus valt áfram og fálmaði í kringum sig eftir handfestu. Hann náði taki á einhverju með annarri hendinni en fann sér til mikillar skelfingar að hann hafði ekki lengur fast land undir fótum ...

Þuríður Saga

Hljóðið hættir ekki. Það er sama hvað ég reyni; að troða puttunum í eyrun eða söngla, alltaf smýgur það í gegn.

Ég er mjög þakklát fyrir að hljóðið skuli vera staðbundið undir rúminu, að það sem krefsar í rúmbotninn skuli ekki vilja koma hingað upp í til mín. Ég þori samt ekki að kalla á mömmu og pabba og ég þori enn ekki að gá undir rúm. Ég veit ekki hversu langur tími er liðinn en mér finnst ég hafa verið á valdi hræðslunnar tímunum saman. Kökkurinn í hálsinum er á stærð við bökunarkartöflu og ég veit að ég verð að gera eitthvað. Ég þori bara ekki að gera neitt!

„Andskotans aumingjaskapur,“ muldra ég reiðilega og tek ákvörðun. Og áður en skynsemin (óttinn) nær að taka stjórnina hendi ég hlýrri sænginni út í horn, slengi náttbuxnaklæddum fótleggjunum fram á rúmbrúnina og hendi mér fram úr.

Eitt augnablik *finn* ég beinlínis beittar klærnar krafla í ökkjana á mér ... en hristi svo af mér ímyndunarveikina og stíg frá rúminu. Mig langar mest að hlaupa fram á gang en tek á henni stóru minni, beygi mig niður og rýni undir rúmið.

Þar er kolbikasvartaniðamyrkur. Og ekki neitt að sjá.

Ég fer niður á hnén, legg höfuðið alveg niður við gólfið, píri augun og rýni inn í myrkrið. Hjartað hamrar og lemur og berst og ólmast.

Rétt í þann mund sem ég er orðin sannfærð um að það sé ekkert undir rúminu og ætla að standa á fætur sé ég hreyfingu djúpt inni í myrkasta myrkrinu.

Mér finnst eins og einhver grípi um hjartað í mér og kreisti. Ég gleymi alveg að draga andann og finn hendurnar titra þar sem þær styðja við gólfið.

Djúpt inni í myrkrinu lengst undir rúminu mínu glittir í tvö augu.

Janus

Janus náði að slengja hinni hendinni og grípa um það sem kom í veg fyrir að hann hrapaði niður í ... ja, hann vissi ekki hvert.

Hláturinn hafði breyst í hávært pískur og skvaldur og virtist lengra í burtu. Janus hafði greinilega oltið alla leið út úr hellinum, allavega var myrkrið ekki jafn svart og áður. Hann leit upp og sá móta fyrir svörtum hellismunna og lágvöxnum gróðri. *Líflínan mín er líklega einhvers konar jurt*, hugsaði hann með sér. *Vonandi harðger*, flaug í gegnum hugann um leið og hann leit niður og sá hyldýpið undir sér.

Janus þakkaði í huganum fyrir sterkar hendur og léttan líkama á meðan hann hreyfði sig varlega í leit að fótfestu. Hann var alveg að gefa upp vonina þegar vinstra hnéð rakst í örlitla misfelli á annars rennisléttum klettaveggnum. Hann mjakaði tanni þangað eins varlega og hann gat og setti þungann á fótinn. Svo beitti hann allra síðustu kröftunum til að spyrna í og vega sig upp á brúnina. Þar lá hann titrandi og skjálfandi.

Þegar Janus hafði jafnað sig örlítið reis hann upp á olnbogana og mjakaði sér fjær brún þverhnípisins. Síðan kom hann sér upp á hnén og skreið af stað, meðvitaður um að horfa bara beint áfram og líta aldrei til hliðar. Á vinstri hönd var hyldýpið og fram undan stígur sem lá inn í fjallið, svo það var bara um eitt að velja.

Janus gekk inn í bergið. Fljótlega fór stígurinn að þrengjast og fyrr en varði var hann varla meira en göng. Brátt þrengdu hrjúfir klettaveggirnir að Janusi úr öllum áttum svo að í fyrstu þurfti hann að ganga hokinn eins og gamalmenni og áður en varði var hann kominn aftur á hnén. *Nú veit ég hvernig ánamöðkum líður*, hugsaði hann með sér þegar hann var farinn að mjaka sér áfram á maganum.

Fyrirvaralaust tóku göngin svo enda. Þarna lá Janus í sjálfheldu og komst hvorki aftur á bak né áfram. Honum var orðið þungt fyrir brjósti af súrefnisleysi og tárin spruttu fram í augnkrókana. Það eina sem kom í veg fyrir að hann léti undan þreytunni og vonleysinu var tilhugsunin um fólkið heima í þorpinu hans. Fólkið sem treysti því að hann fyndi það sem það vantaði svo sárlega og kæmi með það til baka.

Janus kýldi vonsvikinn í vegginn sem varnaði honum leiðar í von um að hann gæfi eftir, annað eins hafði nú gerst! Nei, ekki svo gott. En ... þótt veggurinn gæfi ekki eftir var hann ekki jafn harður viðkomu og grjót, meira eins og þykkur pappi, eða efni, strigi kannski?

Janus náði að smeygja hægri hendinni niður með síðunni og ná vasahnífnum úr beltinu. Svo notaði hann síðustu orkudropana til að krefsa og klóra í vegginn, með auma fingur og lítinn hníf að vopni.

Allt í einu opnaðist lítið gat og súrefnið streymdi inn í holuna. Janus fylltist nýjum krafti og hélt áfram að krefsa og tæta þangað til opið var nógu stórt til að hann gæti skriðið í gegn. Hinum megin var reyndar líka myrkur en samt svona myrkur þar sem maður veit að birtan er skammt undan.

Hann stakk höfðinu út, síðan öxlunum ... og sá að hann var staddur í þröngu rými þar sem mjög lágt var til lofts. Hann mjakaði sér hljóðlega alla leið út úr göngunum, lá grafkyrr á rennisléttu undirlaginu og lagði við hlustir. Þegar ekkert heyrðist áræddi hann að snúa höfðinu varlega til hægri ... og hjartað tók kipp. Það var eins og einhver gripi um hjartað í honum og kreisti. Hann gleymdi nánast að draga andann.

Janus lá á ókunnum stað, örmagna af þreytu og skítugur upp fyrir haus og horfði beint inn í starandi, ókunn augu.

Þuríður Saga

Ég sprett á fætur en næ ekki að öskra því það sem liggur undir rúminu hendist undan því á ógnarhraða og grípur fyrir munninn á mér. Augun ætla út úr höfðinu, samferða hjartanu sem reynir að troðast út úr brjóstinu, en ég róast örlítið þegar ég sé að þetta er bara smávaxinn og óhreinn strákur með útstæð eyru. Hann leggur fingur á varir sér og hristir um leið höfuðið, svo aumkunarverður og umkomulaus á svipinn að ég kinka kolli án frekari umhugsunar. Ég skal vera hljóð!

„Fyrirgefðu,“ hvíslar strákurinn um leið og hann tekur smáa höndina frá munninum á mér. Ég kyngi óttanum niður í maga og skoða árárarmanninn sem virðist jafn brugðið og mér. Hann er í síðri skikkju eða kufli, svona eins og munkar klæðast í bíómyndum. Hann er í buxum úr einhverju sem líkist helst laki og hefur vafið reipi um sig miðjan til að halda þeim uppi. Hann lyktar og lítur út eins og mold eftir rigningarskúr; skítugur en samt hreinn. Hárið liggur ofan í augun sem eru uppglennt, stór og biðjandi. Svo hristir hann höfuðið. „Hver ert þú? Hvar er ég?“

„Ég heiti Þuríður Saga ...“ Við þetta er eins og birti aðeins yfir honum, og hann hvíslar „Saga“ lágum rómi. „... og þú ert staddur í Óttulundi 11.“

„Óttulundi? Hvar er það?“ spyr hann forviða á svip.

„Umm, það er bara hér.“ Ég veit ekkert hvernig ég á að svara þessu. „En hver ert þú og hvað varstu að gera undir rúminu

mínu?” spyr ég á móti og hann andvarpar svo þungt að það sker í hjartað.

„Ég heiti Janus,” segir hann niðurlútur, „og ég er að reyna að bjarga þorpinu mínu.”

„Hvernig ætlarðu að gera það undir rúminu mínu?” spyr ég hissa.

„Ég ætlaði sko ekkert að lenda undir rúminu þínu,” svarar hann með grátstafinn í kverkunum. Svo sýgur hann upp í nefið, horfir beint framan í mig og segir mér þá furðulegustu sögu sem ég hef á ævinni heyrt!

Hann segist koma frá litlu einangruðu þorpi í friðsælum dal, þar sem þorpsbúar una sáttir við sitt og vanhagar ekki um neitt. Alla daga ganga þeir glaðir til vinnu og á kvöldin koma þeir saman og syngja og dansa. Á hverju fullu tungli kemur sagnamaðurinn í heimsókn. Þá safnast allir saman og hlýða á sögur við sagnaeldinn sem tendraður er í hjarta þorpsins. Þetta segir hann mér með dreymnu brosi, það er greinilegt að honum þykir vænt um þorpið sitt.

Janus

Það dimmir yfir Janusi og hann heldur áfram: „Svo gerðist það í fyrsta skipti í manna minnum að sagnamaðurinn kom ekki. Þorpsbúar voru hissa en ekkert áhyggjufullir, allir bjuggust við því að hann kæmi bara næst. En hann kom ekkert næst og ekki þarnæst heldur.

Smám saman fóru hlutirnir að breytast í þorpinu en bara svo hægt að það áttaði sig enginn á því strax. Það byrjaði eiginlega

á því að allir urðu eitthvað þreyttir og leiðir. Krakkarnir hættu að syngja og hlæja saman. Svo hætti fullorðna fólkið að þvo þvottana og brenna rusl og laga húsin. Þegar krakkarnir voru alveg hættir að leika sér saman kom í ljós að fullorðna fólkið var líka hætt að nenna að veiða og sækja vatn.

Þorpsbúar voru svangir og latir, fúlir og reiðir þegar þorpsráðið kallaði þá saman við útbrunnar hlóðir sagnaeldsins í hjarta bæjarins. Þá höfðu þau setið á fundi í heila viku til að reyna að finna út úr því hvað hrjáði fólkið. Þau höfðu komist að því að ástæðan fyrir drunganum og daufleikanum yfir þorpinu væri sú að sagnamaðurinn hafði ekki sést í þrettán tungl. Það hafði enginn áttað sig á mikilvægi þess að hann kæmi og „tæmdi úr sagnasarpinum“ sínum við sagnaeldinn. Segði sögur af undrum heimsins, himinsins og hafsins. Sögur sem lyftu geðinu eða sökkту því, glöddu og leyfðu þorpsbúum að upplifa ýmislegt sem þeir gætu aldrei upplifað annars.

Janus sagði Þuríði Sögu að þorpshöfðinginn, sem var einmitt amma hans, og þorpsráðið hefðu valið hann til að fara í leiðangur til bjargar þorpinu. Hann væri svo snöggur og úrræðagóður, skarpur og hjálpfús og fengi því það hlutverk að finna nýja sagnauppsprettu. Þorpsbúar þyrftu nefnilega á sögum að halda, hafði amma hans sagt, þótt enginn vissi alveg hvers vegna.

Svo leit Janus á þessa stóru stelpu með ljósa hárið eins og ullarlagð og sagði henni að hann héldi að hún væri nýi sagnamaðurinn. Eða sko sagnakonan. Eða sagnastelpan.

Janus lauk máli sínu og horfði feiminn og biðjandi á Þuríði Sögu.

Þuríður Saga

Ég stari furðu lostin á þennan strák sem segist heita Janus.

„Ég? Af hverju heldurðu það?“

Hann lítur ákveðinn á mig og segir: „Af því að ég var leiddur hingað til þín. Og ...“ hann brosir sigri hrósandi, „svo heitirðu Saga!“

„Ég skil,“ segi ég þótt ég skilji ekki baun. Janus horfir stíft á mig og það gerist eitthvað í höfðinu á mér. Eins og klingi í lágri bjöllu. Eins og til að láta mig vita að eitthvað stórkostlegt sé í vændum.

Passar þetta ekki einum of vel?

„En, Janus, ég er ekki að fara með þér niður um gat í gólfinu undir rúminu mínu.“ *Kemur ekki til greina að ég sé að fara eitthvað með þessum skrítna strák. Ekki séns.*

Andlitið á honum er svo opið að honum tekst ekki að fela vonbrigðin, en svo horfir hann íhugull á mig undan hárlubbanum og spyr: „Áttu kannski sögur? Ég gæti safnað í minn eigin sagnasarp og tæmt hann svo fyrir þorpsbúa öðru hverju. Geturðu kannski lánað mér nokkrar sögur?“

Augnablik hvarflar að mér hvað myndi gerast ef ég segði nei. Hvað myndi hann taka til bragðs? „En hvers vegna segir þú þeim ekki sögur? Eða mamma þín? Eða afi þinn? Eða bara einhver í þorpinu?“

Hann starir á mig, steini lostinn. „Ég?“ segir hann og grettir sig.

„Það virkar ekkert svolleiðis,“ bætir hann svo við þegar hann er búinn að fullvissa sig um að ég sé ekkert að grínast.

„Sögurnar þurfa að koma utan frá, svolleiðis virkar það hjá okkur og ef þú getur lánað mér sögur get ég sett þær í sagnasarpinn og tæmt hann svo við sagnaeldinn,“ segir hann og brosir vongóður.

Ég á miklu, miklu meira en nóg af sögum, meira af sögum en ein manneskja getur nokkru sinni notið, svo ég þarf ekkert að velta þessu fyrir mér lengur. Því ekki að prófa að „lána“ honum nokkrar?

Ég rétti honum stóra rúmteppið mitt og bendi honum á að setjast til fóta, vef sænginni um tærnar og kem mér vel fyrir við höfðagaflinn.

Svo segi ég honum sögur.

Sagan Andvaka var frumflutt samtímis í öllum grunnskólum á Íslandi 5. apríl 2016 til að fagna alþjóðlegum degi barnabókarinnar. Marta Hlín og Birgitta Elín sömdu söguna að beiðni IBBY á Íslandi en þetta var í sjötta sinn sem félagði færði íslenskum börnum sögu að gjöf í tilefni dagsins.

Námsgagnaveitan 123skoli.is heldur alþjóðadag barnabókarinnar hátíðlegan í samstarfi við IBBY á Íslandi. Af því tilefni býður námsgagnaveitan kennurum landsins að nýta sér fjölbreyttan verkefnapakka tengdan Andvaka. Vinnublöð, raflærur og ítarefni er aðgengilegt á vefnum www.123skoli.is.